

Ortadoğu'da Derinleşen Güvenlik Rekabeti ve Güç Dengeleyicisi Olarak Türkiye

Belirsizliği ve yapısal istikrarsızlığı besleyen güç kaymalarıyla birlikte ele alındığında, maliyetleri rasyonel sınırların çok ötesine taşınan güvenlik rekabeti, bölgedeki pek çok aktörü çatışma sarmalına çekme riskini içinde barındırmaktadır.

Şaban KARDAŞ

İran ve Suudi Arabistan arasında son dönemde yükselen gerilim, Ortadoğu'nun içinden geçtiği güvensizlik sarmalının yeni bir evresine işaret ediyor. Ortadoğu'da yönetilemeyen bölgesel dönüşüm sürecinin yarattığı güvenlik boşluğu ve yapısal istikrarsızlık, Suriye ve Irak'taki sıcak çatışmaları tetiklemenin yanı sıra bölgesel güçler arasındaki rekabeti de ileri düzeye taşıdı. Suudi Arabistan'ın aralarında Şii din âlimi Nimr'in de bulunduğu bir grubu idam etmesini müteakiben başlayan olaylara İran'ın verdiği tepki sonrasında bu gerilim tümenden açığa çıktı. Suudi Arabistan-İran arasındaki sorunların mezhebi karakterine sıklıkla vurgu yapılırsa da, Türkiye'nin alacağı pozisyona dair analizlerde yaşanan krizin yapısal boyutunu dikkate almayan bir değerlendirme yanıltıcı olacaktır.

Güç Kaymaları, Belirsizlik ve İstikrarsızlık

Ortadoğu'daki gerginlikleri derinleştiren yapısal sebeplerin başında güç kaymalarının yarattığı belirsizlik gelmektedir. Bölgedeki yerleşik

ittifak yapıları ve güç dengesi son yıllarda bir yeniden tanımlanma sürecinden geçmektedir. Ortadoğu'da artan belirsizlik pek çok aktörü derin bir endişeye sevk etmiştir ve işbirliğinden ziyade rekabetin ve sıfır-toplamlı bir stratejik aklın hâkim olduğu bir dönemden geçilmektedir. Bir yandan Amerikan dış politikasındaki cari yönelimler, kıyıda dengeleme (*offshore balancing*) stratejisine uygun biçimde Ortadoğu meselelerinde düşük düzeyli angajmanı beraberinde getirmiştir. ABD'nin savunma tahhütleri altında yaşamının konforu ile ulusal güvenlik stratejilerini belirlemeye alışkın Körfez ülkelerinin bu yeni ortamda endişelerinin derinleştiği görülmektedir.

Öte yandan, nükleer anlaşma sonrası İran'ın uluslararası toplumla ilişkilerindeki normalleşmenin de güç kaymalarını tetiklediğinin altı çizilmelidir. Batı ile gelişmesi beklenen ekonomik ilişkilerin yanı sıra bölgesel meselelerde ABD ile güvenlik ortaklığına yöneldiği algısının İran'ın bölgede etkisini arttırdığına dair yorumlar, hem İranlı elitler hem de dış gözlemciler

nezdinde, çoğalmıştır. Bütün bu süreçlerin yanı sıra Rusya'nın Suriye'deki müdahalesi ve Irak'la artan istihbarat ve güvenlik işbirliğine yönelmesi ve bu angajmaları İran'la koordineli biçimde yürütmesi, bölgesel güç denklemini daha da bozmuştur. Son tahlilde Tahran'ın önüne açılan yeni imkânları bölgede gerilimleri azaltmaktan ziyade yayılmacılığa tedavül etmeye çalıştığı yorumlarının daha ağır basması, İran'la geleneksel olarak rekabet içerisinde olan aktörlerin yaşamsal kaygılarını had safhaya taşımış ve bir güvenlik ikilemine sürüklemiştir.

Yüksek Maliyetli Güvenlik Rekabeti

Suriye ve Irak'ta devam edegelen iç savaşların uzun süre bastırılmamış olması, gerginlikleri arttırıcı bir diğer faktördür. Ortadoğu'da yerel aktörlerin etrafında uzlaştıkları bir çatışma çözümü mekanizması ve bölgesel güvenlik yapılanmasının olmaması, sıcak çatışmaların sona erdirilememesi, bilakis bunların daha da derinleşmesini, beraberinde getirmiştir. Bugün Ortadoğu

uluslararası ilişkilerinde belki de en belirleyici etmen, bölgesel aktörlerin güvenlik işbirliğinden ziyade güvenlik rekabetine odaklanmış olmasıdır.

Belirsizliği ve yapısal istikrarsızlığı besleyen güç kaymalarıyla birlikte ele alındığında, maliyetleri rasyonel sınırların çok ötesine taşınan güvenlik rekabeti, bölgedeki pek çok aktörü çatışma sarmalına çekme riskini içinde barındırmaktadır. Nitekim, Ortadoğu coğrafyasının farklı noktalarındaki çatışmalarda vekâlet savaşına sürüklenen bölgesel güçler, giderek bu angajmanın negatif geri beslemesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Geriye dönük bir analizle ele alındığında rasyonelitesi her geçen gün sorgulanan İran'ın Suriye müdahalesi veya Suudi Arabistan'ın Yemen müdahalesi, iç savaşlar girdabının bölgesel aktörleri içine çekme gücünü göstermektedir.

Bugün bölgede karşı karşıya olunan en büyük sorun, sıcak çatışmaların sona erdirilmesi kadar sahada müdahil olan bölgesel aktörlerin askeri angajmanlarından nasıl geri adım atacaklarıdır. Bu çatışmaların uzamasıyla, riskli askeri angajmanlarını sürdürmekten başka bir yol bulamayan bölgesel güçler, artan maliyetler ve petrol fiyatlarındaki hareketliğin neticesinde daralan gelirlerin yarattığı baskıyı daha yakından hissetmektedir. Sürdürülebilirliği sorgulanan askeri angajmanlar bölgesel aktörlerin güvenlik kaygılarını daha akut hale getirmekte ve onları içinden çıkılması güç bir güvenlik ikilemine sürüklemektedir.

İç İçe Geçmiş Güvenlik İkilemleri

Sistemik düzeydeki bu güvenlik ikileminin yanı sıra, bölgesel

gerilimin taraflarının iç siyasal dinamiklerinin de gerilimleri körüklediği görülmektedir. Hatırlamakta fayda olacağı üzere, bölgedeki istikrarsızlık dalgasını tetikleyen gelişmelerin ilk evresi, Arap Baharı ifadesinde karşılığını bulan sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşüm talebidir. Suudi Arabistan ve İran'ın Arap Baharı'nın ikinci aşamasında, farklı saiklerle de olsa, siyasal dönüşüm dalgasının ya içini boşaltmak ya da bunu engellemek için eski düzeni korumak ve restore etmek yönünde tercihlerini kullandıklarını biliyoruz. Bunun temel nedeni, nihai tahlilde, iki ülkenin de karşı karşıya oldukları rejim güvenliğine dönük tehdit algılamalarıdır.

Her ne kadar siyasal dönüşüm dalgası bugün için, Suriye veya Mısır örneklerinde görüldüğü gibi, durdurulmuş olsa da, bu ülkelerin rejim güvenliğinden kaynaklı korkuları ortadan kalkmamıştır. Bölgede artan belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı içerisinde rejim güvenliği kaygıları, Ortadoğu'daki pek çok ülkenin birincil önceliği haline gelmiştir. Bu durum da dış ortamda karşı karşıya kalınan sorunları rejim güvenliği perspektifinde okumayı dayatmaktadır ve gerginliğin tarafı ülkeler dış gelişmelere karşı aşırı hassastır. Böylesi bir ortamda, yerel ve mikro düzeyde ortaya çıkabilecek krizlerin, iyi yönetilemediği takdirde, tırmanması riski artmaktadır.

Türkiye: Güç Dengeleyicisi?

Türkiye bir bölgesel güç olarak bu süreçlerle karşılıklı etkileşim içerisindedir. Aynı güvenlik sisteminin belirleyici bir parçası olarak Türkiye'nin tercihleri bölgedeki gerilimlerin seyrini şekillendirecektir. Şimdiye değin bölgede artan

kutuplaşma ve mezhep temelli siyasete karşı net bir tavır takınsa da, Türkiye'nin bölgesel krizlerde ve ittifak davranışlarında tamamen dışarıda duran bir tavır takınmadığı da ortadadır. Türkiye bölgede süregelen kriz noktalarında İran'ın pozisyonunun kendisinden farklı olduğunu görse de farklılıkları tırmandırmadan 'kompartmantalize' etme, yani ayrışmaları mesele-bazlı tutarak topyekûn karşı karşıya gelmekten sakınma, becerisini göstermiştir.

Son gelişmeler doğrudan İran ve Suudi Arabistan'ı karşı karşıya getirme riskini barındırdığı ölçüde Ankara'nın Tahran'la kompartmantalizasyona dayalı ilişkisini de baskılamaktadır. Türkiye, yaptırımlar sonrası İran'a bakışını şekillendiren 'temkinli iyimserlik' tavrını devam ettirse de, İran'ın bölgesel çatışma hatlarının hemen tamamında bir taraf olarak ortaya çıkmasını, muhataplarının iddia ettiği şekilde savunmacı saiklerle açıklanamayacak bir stratejinin yansımaları olarak görmektedir. Bu sebeple Ankara, giderek Tahran'a karşı bir güç dengelemesi yoluna gitmektedir; yani İran'ın meşru addedilebilecek ulusal çıkarlarını korumanın ötesine geçtiği düşünülen hamlelerine karşı durmaktadır. Türkiye, Suudi Arabistan'la yakınlaşmasını bu kapsamda tabildiği ölçüde hem ihtiyacı olan stratejik esnekliği sürdürecektir hem de yürüttüğü *ad hoc* ittifak davranışı sayesinde diğer bölgesel güçler arasındaki rekabeti ve gerilimleri frenleyici bir rol oynayacaktır. Bu da ironik biçimde kıyıda dengeleme stratejisinin Ortadoğu'da yeni norm olmasının önünü aralayabilecek bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. ○

ORSAM Başkanı, Doç. Dr. TOBB-ETÜ